

A A T R A J A M A N T T A A L I

Aluksi.

Eräs yhteiskunnan vanha instituutio on verotus. Se koskettaa ja on aina koskettanut melkein jokaista yhteisön jäsentä. Sukututkijatkaan eivät tutkimustyössään pääse siitä eroon. Tutkimuksen kannalta on kuitenkin hyvä, että veroja on kautta aikojen kannettu, sillä verojen määräämisestä ja kantamisesta aikanaan laaditut asiakirjat ovat tänään sekä historian- että sukututkijan tärkeitä tietolähteitä.

Tällä esityksellä on tarkoitus lyhyesti, tosin vajavaisesti selostaa joitakin tärkeimpiä yksityiskohtia verotuksesta. Näihin yksityiskohtiin voi sitten jokainen sukututkija hankkia täydennystä oman tarpeensa mukaan. Toivon kuitenkin, että esitykseni auttaa edes hiukan ymmärtämään niitä monia yhteyksiä, mitä verotusasioissa on ollut ihmisen elämiseen nähden. Tarkoitus olisi myös, että jotkut vanhoina aikoina käytöön otetut sanat ja nimikkeet tulisivat sukututkijalle tutuiksi, tutummiksi kuin pelkästään lähdeasiakirjoissa ne taapamalla.

1. Aina on veroja kannettu.

Verojen kantaminen on hyvin vanha tapa. Voidaan perustellusti sanoa, että niin kauan kuin on ollut ihmisiä ja heidän muodostamia vaikkapa alkeellisia yhdyskuntia, ihmiset ovat aina joutuneet suorittamaan jotain, jota voidaan verotukseksi kutsua. Kerrotaan, että kun Suomen maalla asuivat meidän varhaisimmat esi-isämme nk kantasuomalaiset, heidän asuma-alueillaan kävivät Skandinavian viikingit ja Novgorodin ruhtinaat veroja perimässä.¹⁾ Toisaalta tietenkin nämä kantasuomalaiset tekivät sota- ja ryöstöretkiä vieraitten heimojen pariin ja toivat mukanaan monenlaista saalista.

Muinaissuomalaiset olivat pakanuudessa eläneitä ihmisiä ja heillä oli uskonto, joka palveli heidän silloisia tarpeitaan. Heidän uskonnolliset menonsa olivat kaikille pyhät ja kaikkien tunnustamat ja niihin sisältyi mm uhreja jumalille tai sellaisia vastaaville kiitokseksi, lepytykseksi tai jonkun muun yhteisesti tärkeän syyn vuoksi. Uhri oli lahja tai osuus saaliista tai sadosta ja se annettiin jumalalle, yliluonnolliselle oliolle tai vainajalle.

Tarkoituksena oli kunnioituksen tai kiittolisuuden osoittaminen, suosion saavuttaminen tai vihan lepyttäminen.

Uhraaminen oli yleismaailmallinen tapa, ei pelkästään Suomessa tavattu. Uhrin antaminen tapahtui säännöllisin väliajoin tai määrättyjen ajankohtien tai tapausten yhteydessä. Kun yhteisö vaati jäseniltään uhrattavaksi eri esineitä kulloisenkin tarpeen mukaan, ei rituaalin läpivienti ollut pelkästään vapaaehtoisuuden varassa. Paremminkin voidaan sanoa yhteisön jäsenten olleen velvollisia toimittamaan uhriesineitä. Tätä voidaan kutsua erääksi varhaisimmista verotusmuodoista.²⁾ VOIONMAA³⁾ mainitsee "suomalaisen verotuksen ja hallinnon alkumuotojen kehityksestä:

Lähtökohtana on ollut heimokautinen yhdyskunnallinen uhritoiminta, joka on antanut aihetta paikalliseen uhriverotukseen ja varmaan muunkinlaiseen yhteistoimintaan. Ulkopuolelta tuleva pakkovalta on sittemmin aiheuttanut uhriverojen kehittymisen pysyväksi veronalaisuudeksi sekä uskonnollisten yhdyskuntain muuttumisen pysyviksi verotus- ja hallintopiireiksi. Näin syntyneet uudet olot ovat vuorostaan tulleet myöhemmän maanomistuksen ja asutuksen perusteiksi."

2. Suomen valloitus.

Suomalaisella yhteiskunnalla oli jo varhain alkeellinen yhteiskuntamuoto, joka perustui maanomistukseen ja maankäyttöön pitäjineen ja kihlakuntineen sekä yksinkertainen kansankokoushallinto, josta käytettiin kätäjien nimitystä. Kun ruotsalaiset ryhtyivät suomalaisia käännyttämään he ensimmäisen ristiretken jälkeen (n. 1154) jättivät maamme vain vähäisessä määrin omia tapojaan ja vain kirkon edustajat yrittivät täällä järjestää hallintoa ja verotusta.

Yleensä on niin, että kansa alkeellisimmassa olotilassa elää metsästyksellä ja kalastuksella ja paimentolaisena kuljeksimalla paikasta toiseen. On kerrottu, että tänne muuttaneet kantasuomalaiset olivat nuo vaiheet jättäneet taakseen ja elivät alkuaan kaskiviljelyssä ja sen ohessa harrastivat metsästystä ja kalastusta. Ensimmäisen ristiretken aikaan kaskiviljelyskin on suurimmaksi osaksi ollut taakse jäänyttä elämää ja kiinteä maanviljelysasutus on vallannut koko Etelä-Suomen.

Talot olivat yksityisomistuksessa jo siihen aikaan ja kullakin talolla oli omat peltonsa, niittynsä ja metsänsä. Joillakin lisäksi kalavedet. Talot muodostivat kyliä ja kylien ulkopuolelle jäi yhteisiä metsämaita.⁴⁾

3. Vanhimmat verot.

VOIONMÄÄ mainitsee⁵⁾ vanhimpina veroina kuninkaalle annettut lahjat, jotka olivat vapaaehtoisia ja suoritettiin vain suurina juhlina ja kuninkaan ollessa matkalla. Säännöllisempää verotusta havaitaan vasta sitten kun ensimmäisen ristiretken jälkeen kirkko on saanut hallinnon ja verotuksen järjestelyt käyntiin. Tällöin verot alkavat piispan kymmenyksien ja muitten kirkolle kannettujen maksujen suorittamisella. Näihin kuului myös pappien ns ruokalisävero, jonka pääosana oli alttarille viety leipäuhri. Nämä liene-

vät vanhimpia verotuksen muotoja. Vero suoritettiin suomalaisen oikeuden alueella viljassa, ruotsalaisen oikeuden alueella voissa sekä Hämeen ja Karjalan oikeuden alueella turkiksissa. Ruokalisävero maksettiin samoin viljassa tai voissa. 6)

Muista vanhoista veroista mainittakoon, että Ahvenanmaan asukkaat joutuivat jo 1200-luvulla suorittamaan kruunulle merisotavelvollisuutta, jota kutsuttiin nimellä ledung. Jos tästä velvollisuudesta jostakin syystä päästiin vapaaaksi sen sijaan oli suoritettava rahakorvausta eli sotalomaveroa, ruotsalaisella nimellä ledungslama.

Keskiajalla on yleisesti maksettu linnanvoudille lahjaveroja. Kruunulle suoritettiin useanlaisia karja- ja ruokaveroja. Ne kuuluvat kaikki alkuperäiseen kuninkaan kinkeriin, joka oli alkuaan kuninkaalle suoritettava lahjaveron. Savon linnanvoudille kantoivat veronkokoojat, maakunnan omat neljänneskuntamiehet lahjaveroa, jota määrääaikoina ja määrättyissä paikoissa kannettiin

10	oravannahkaa
1	revonnahka
6	jänistä tai
12	jäniksen nahkaa
2	leiviskää haukia
1	puuta ohria

Lisäksi kerättiin kuninkaalle toimitettavaksi

10	oravannahkaa	"herranlahjaa"
10	"	"rouvanlahjaa"
5	"	"lastenlahjaa"
10	"	"tulkinlahjaa"
12	jänistä	"joululahjaa" 7)

Kun tämän päivän ihminen kuulee sanan kinkeri, hän yhdistää sen seurakunnalliseen lukukinkeriin eli lukusiin, joka aikaisemmin oli pakollinen tilaisuus ja jossa seurakuntalaisten uskonnollisten asiain tietämys ja lukemisen taito testattiin. Nykyäänkin pidetään kinkereitä, mutta ne eivät ole siten pakollisia kuin aikaisemmin. Ne kuitenkin ylläpitävät

vanhaa perinnettä eivätkä suinkaan ole seurakunnan uskonnollisen elämän syventäjänä käytännön merkitystä vailla. Hyvin vanhaan aikaan, jo 1200-luvulla kinkerillä tarkoitettiin veroja, jotka maanviljelijät ja alkutuottajat maksoivat kruunulle luonnontuotteilla ja kulutustavaroina. Ne olivat aluksi tilapäisissä tapauksissa suoritettuja, mutta muuttuivat sitten säännöllisiksi.

Kuninkaan kinkeri tarkoitti sitä veroa, mikä oli kuninkaalle Ruotsiin vietäväksi kerättävä. Se maksettiin aluksi ja yleensä erilaisilla tavaroilla: heinillä, voilla tai karjalalla. Uuden ajan alussa Hämeestä toimitettiin mm kultakin koukulta 1 kuorma veroheiniä (skattehö). Bolien mukaan oli Turun linnean vietävä

- 1 lehmä
- 2 lammasta
- 1 karitsa
- 2 - 6 kanaa.

Varsinais-Suomen alkuperäiseen kinkeriin kuului verorahain lisäksi savuluvun mukaan

- 1 panni rukiita
- 1 " maltaita
- 1 leiviskä voita sekä
- eri määriä heiniä.

Metsästysmaiden omistuksesta ja metsästyksestä jouduttiin maksamaan veroa. Virkakunnan ylläpitoon kerättiin veroina rahaa ja tavaroita. Verotukseen kuuluvat myös erilaiset työsuoritukset, joita väestöltä vaadittiin. Näihin kuuluivat mm teiden ja siltojen, pappiloiden ja muiden yleisten rakennusten rakentaminen ja kunnossapito, linnoissa ja kuninkaan-kartanoissa suoritettavat työt jne. Erinäisten tavarain osalta kannettiin aksiisiveroa, kuninkaan kuollessa ja uuden kuninkaan astuessa valtaistuimelle kerättiin varoja verotuksella. Sotaväen ylläpidossa oli omat verotustapansa.

Voidaan sanoa, että vanhin päävero oli maavero, joka oikeastaan oli kolmiosainen

- maakirjavero
- kirkolta peruutetut kymmenykset ja
- ylimääräiset verot.

Maavero oli raskas, sillä veronkannon perusteena oli ajatus, että talonpojalle on jäävä vain se, minkä hän tarvitsee itsensä ja väkensä elatukseksi. Kaikki muu oli luovutettava kruunulle verona. Näin sitten kruunun tarpeiden kasvaessa ja kasvun myötä muuttuessa myös kekseliäisyys uusien verolähteiden löytämiseksi kasvoi vastaavasti.

Eräitä yksityiskohtia mainitakseni todetaan, että sitten kun useita erilaisia veroja oli yhdistetty pääveroksi eli ns vuotuiseksi veroksi (n 1558) Ruovedellä maksettiin koukkua kohden rahaa 11 mk 2 äyriä, ruista 1 panni 16 kappa, ohraa 1 panni 16 kappaa, kauraa 18 kappaa, voita 1 leiviskä, lihaa vastaten 6 mk, laskiä samoin 6 mk, kuivia haukia 1 leiviskä 16 mk, ruokakalaa 1 leiviskä 4 mk, halkoja 1 syli, heinää 18 aamia, päivätöitä 12 ja karjaa 1/4 lehmää.⁸⁾ Säännöllisen veron lisäksi jouduttiin aina kantamaan ylimääräisiä veroja. Näistä tunnetuimpia lienee 1571 kannettu ns hopeavero, mikä kannettiin tanskalaisten valloittaman GötEBorgin luona sijaitsevan Elfsborgin linnan takaisin ostamiseksi. Veroa kannettiin kymmenesosa kaikkien - rikkaiden ja köyhien - irtaimistosta.⁹⁾

Ylimääräisten verojen luetteloon voidaan vain nimeltä mainiten lisätä salpietariapu (1500-luvulla), maaretken vero (1616), karja- ja kylvörahat (1620), rakennus- ja linna-apu (1622), kyytirahat (1642), päivätyörahat (1652) sekä kaupunkien tullipor-teilla kannettu pikkutulli (1622).⁹⁾

4. Verokunta.

Verot eivät alkuaan olleet henkilökohtaisia, vasta uudella ajalla niitä ryhdyttiin muuttamaan henkilöön kohdistuviksi. Ne osoitettiin pitäjälle tai verokunnalle, jonka puolesta tuli jakaa vero talollisten kesken. Talot eli verovelvolliset olivat aluksi samassa suhteessa veronmaksuun kykeneviä. Verotus ei tuntunut kovin epäoikeudenmukaiselta kun rasitus jaettiin talollisten kannettavaksi veroluvun

eli talon veronmaksukyvyyn mukaan. Myöhemmin verokunnasta poistui joitakin ja vero joutui harvempien kannettavaksi ja tuli siis raskaammaksi. Poistumista tapahtui mm talon autiooitumisen tai rälssin takia. Tämä herätti veronmaksajissa vastustusta ja katkeraa mieltä.

Verokunnat olivat monen nimisiä: bol, nautakunta, neljänneskunta, kolmanneskunta, perevaara, pitäjä, pokosta tai markkakunta. Kussakin verokunnassa oli oma veronkantomies eli lukumies (bolman, räkningsman). Hän kokosi verot ja toimitti ne voudille.

Bol on esiintynyt erikoisesti eteläisessä Varsinais-Suomessa ja Länsi-Uudellamaalla ja vastasi pitäjän neljänestä tai kolmannelta. Ruotsalaisen Varsinais-Suomen bolit olivat vanhempia kuin suomalaisten alueitten ja erosivat monella tavoin viimeksi mainituista mm kokonsa puolesta. ¹⁰⁾

Bol esiintyy myös Raaseporin läänissä, missä tavataan erikoisena verokuntana bolit, joiden velvollisuuksiin kuului yökestityksen antaminen. Velvollisuus tarkoitti vain yhden yön kestitystä bolia kohden, mutta kun Raaseporin läänissä oli 97 1/2 kestitysvelvollista bolia, oli laamannilla kyllin aikaa kiertää alueellaan verokestityksen varassa. Verokuntakestitystä on ollut 1500-luvulla. Vielä sen jälkeenkin kun tämä oli poistettu käytännöstä tavataan Ruoveden rippikirjoissa sana Nattbohl, esim. Pihlajalax by - Nenois Nattbohl.

Nautakunta oli 1400-luvulla talonpoikien - tavallisesti kahdeksan talollisen - muodostama verokunta, joka huolehti karjaveron suorittamisesta.

Perevaara oli Karjalan verokunta ja niitä oli yhdessä pokostassa eli pitäjässä useita. Ne ovat olleet ruokaveroja erityisesti olut- ja simakestitystä suorittavia verokuntia. ¹¹⁾ Markkakuntia esiintyi Ahvenanmaalla vielä uuden ajan alussa. Ne ovat olleet pitäjää pienempiä, mutta bolia suurempia veronkantoalueita.

Neljänneskunta oli hallintopitäjän alaosa lähinnä verotuksen hoitoa varten. Kolmanneskunta oli hiukan suurempi kokonaisuus. Savon verokunnista mainitsee VOIONMAA mm " määrätty luku jousia tai arvioitu määrä satoa kaskista laskettiin veroksi, 10 veroa kymmenkunnaksi (nautakunnaksi), 6 kymmenkuntaa neljänneskunnaksi, 4 neljänneskuntaa pitäjäksi, 5 pitäjää kihlakunnaksi tai lääniksi. - Savon vanhat veropitäjät olivat Pellozniemi, Visulahti, Juva, Sääminki ja Rantasalmi. 12)

5. Isojako.

Kun vanhin viljelytapa kaskiviljely vaati viljelijän määräaikojen kuluttua siirtymään uuteen paikkaan kaskea raivaa - maan ja viljelemään ei yksityistä omistamista vielä siihen aikaan ole esiintynyt. Vasta sitten kun väestö on asettunut paikoilleen ja ryhtynyt viljelemään samoja peltoja ja niittyjä ja käyttämään samaa metsää vuodesta toiseen on alueen rajat merkitty ja omistusoikeus tällä tavalla ilmaistu. Näin olivat maat Suomessa jo vanhastaan yksityisomistuksessa. Kylän talojen tontit ja tilukset olivat kyläläisten kesken jaetut ns suomalaisella Hamar-jaolla, joka poikkesi ruotsalaisesta Hamar-jaosta. Pelto, niitty ja asuintontti oli aluksi kunkin oman valtauksen ja haltuunoton osoittamassa paikassa.

Väestön lisääntyessä ja tilusten luvun kasvaessa niiden viljely kävi vaikeaksi varsinkin kun viljelyala ei ollut rajoilleen tarkalleen määrätty. Tuli siis tarpeelliseksi suorittaa tilusjärjestely uudella käytännöllisemmällä tavalla. Verotuksen uudelleen järjestely oli toinen syy uuteen jakoon. Kukin talo maksoi maaveroa tuoton mukaan, joka oli arvioitu tiluksien laajuuden ja hyvyyden mukaan. Maavero kannettiin kylittäin ja kun joku talo köyhtyi tai siltä ei veroa maksettu, saivat toiset vastaavasti suuremman verotaakan. Verovelvollisuuden perusteena oli maan omistaminen, mutta se kohdistui talolliseen eikä maan tuottoon. Tuli siis tarve

muodostaa vero todelliseksi maaveroksi, joka tilalta suoritettaisiin riippumatta siitä kuka sitä viljeli tai missä asui. Tätä jakoa on kutsuttu nimellä aurinkojako eli sarkajako. Jaolla pyrittiin määrittämään täsmällisesti asuintontin suuruus ja paikka kylässä. Tontin suuruus määräytyi vanhan veroluvun mukaan. Sen mukaan määräytyi myös tilusten lukumäärä ja suuruus viljelyalalla.

Kun ensin tontti oli jaettu sarkajaolla jaettiin viljelyala samassa suhteessa. Kylässä olevat viljelyalat mitattiin tangolla, joka oli 6, 9 tai 10 kyynärää. Tangolle merkittiin kunkin talon sarkojen suhteellinen suuruus ja kukin talo sai verolukunsa mukaisen osan. Sarkajaossa merkittiin talon omistuksessa olevat alat rajoilla ja rajapyykeillä. 1500-luvun maanmittausohjesäännön mukaan "kuhunkin äyriin maahan oli luettava alue, joka oli 9 tankoa leveä ja 18 tankoa pitkä. Kahdeksan äyriä vastasi yhtä markkaa ja markan maa laskettiin 8 tynnyrin kylvöä vastaavaksi. Ensin oli 9 kyynärän tangolla mitattava kunkin kylän osakkaan pelto ja tankojen mukaan laskettava kunkin kylän markka- ja äyriluku."

Hamarijaosta siirryttiin sarkajakoon käytännön vaatimusten mukaan. Näin tapahtui myös siirtyminen isojakoon. Sarkajaossa jokaisella talolla oli sarkoja tiluslohkosta tonttien leveyden mukaan. Sarat olivat kapeita, niitä oli monta rinnakkain ja kaikkien talollisten tuli tehdä samat työt samanaikaisesti. Jos joku talollinen ei tullut leikkaamaan silloin kun muut, toiset eivät voineet korjata satoaan pellolta pois.

Isojaossa pyrittiin sijoittamaan tilukset vain muutamiin suuriin lohkoihin, jotta kullekin talolliselle tulisi helppomaksi ja käytännöllisemmäksi pellon ja niityn viljely ja tuoton korjaus. Isojakoa varten perustettiin jakokuntia, jotka muodostuivat yhdestä tai useammasta talosta ja olivat vain osa jostakin kylästä. Suurempia yksiköitä kutsuttiin lohko-

kunniksi. Jakokunnan tai lohkokunnan maat luetteloiitiin riippumatta siitä kenen omistukseen ne kuuluivat. Luette-loissa eli tilusselitelmissä maat jyvitetiin laadun ja hyvyyden mukaisesti. Jokaisen tuli saada jakokunnan mais-ta entisen verolukunsa osoittamassa suhteessa peltoa, niittyä ja metsämaata.

Monien vaiheiden jälkeen annettiin Suomessa isojakoasetus 27.6.1775. Isojaon tarkoituksena oli poistaa kylän viljelty-jen tilusten monipalstaisuus ja jakaa kylän yhteinen met-sämaa talollisten kesken.

Erään jakokunnan alkukokouksen pöytäkirja alkaa näin: "Tämä jakokunta - eräs Karjalan merkittävimmistä - sijaitsee kaak-koon pitäjän kirkolta ja on 2,5 penikulman etäisyydellä siitä, suurimmalta osin pitkin Liperin pitäjän rajoja ja ulot-tuu Rikkaveden järven rannasta Pielisen pitäjän rajaan saak-ka. Sen alue on n 3 penikulmaa pitkä ja 1 - 1,5 penikulmaa leveä ja sen muodostaa kolme erillistä kyläkuntaa Rauvantai-pal, Marianvaara ja Saarivaara, jotka kaikki on maakirjaan merkitty yhteisellä nimityksellä MARIANVAARA. --- Jakokunnas-sa on 43 kokonaisten tilojen numeroa, jotka kuuluvat Marian-vaaran kylään sekä lisäksi talo n:o 15 Sivakkavaaran kylästä tätä pitäjää ja talo n:o 73 Sotkuman kylästä Liperin pitäjää ----." - Tästä jakokunnasta saattoi jo käyttää nimitystä lohkokunta, siinä oli niin paljon taloja, jotka sijaitsivat useassa eri kylässä.

Isojaon toimitukset kestivät usean vuoden ajan, sillä osak-kaiden kokouksia pidettiin usein ja asioissa piti eri vaiheis-sa saavuttaa yksimielisyys tai ainakin lainvoimainen ratkaisu ennen eteenpäin menoa. Lyhyesti voidaan isojaon eri vaiheet luonnehtia luettelonomaisesti

- alkukokoukset: asianosaiset, toimitusmiehet, uskotut miehet, jäävit, lailliset esteet, toimituksen laatu, tarkoitus, laajuus ja edellytykset, jakokunnan ympä-rysrajat, toimituskartat.

- tilusten mittaus, kartan ja karttaselitelmän laadinta,
- ympärysrajojen määrittäminen,
- verollepano ja tynnyrinalan määrittäminen,
- jyvitys, jakoperusteen määrittäminen, osittelu ja tilit.

Isojako on merkittävä suomalaisen talojärjestelmän kannalta sikäli, että siinä muodostetut talot merkittiin tähän aikaan perustettuun maarekisteriin siten, että jokainen talo sai mm rekisterinumeron, joka oli kokonainen luku ilman eksponenttia. Ennen maarekisteriä oli olemassa 1500-luvulla perustettu maakirja.

6. Verollepano.

Verollepanolla tarkoitettiin maaverojen suorittamisessa noudatettavan talon veronkantoisuusmitan määrittämistä. Pyrittiin selvittämään, kuinka paljon talosta voidaan veroja suorittaa. Mitta oli veroluku. Vero suoritettiin sitten aikanaan veroesineissä eli veroparseeleissä, joiden paljous määrittiin veroluvun mukaan. Verolukuja on ollut monenlaisia ja monen nimisiä, mutta niistä kuitenkin on ollut tärkein. 13) HAATAJA mainitsee verollepanosta näin 14)

"Uudenmaan läänin verollepanotapa oli vuodelta 1690. Se koski Uudenmaan, Hämeen sekä Turun ja Porin läännejä. Sen mukaan pelto luokitettiin 6 luokkaan pinta-alayksiköltä saadun puhtaan tulon mukaan. Paraasta maasta tuli saada yhden kylvötynnyrin alalta kylvetyn siemenen lisäksi 6 tynnyriä jyviä, josta määrästä kaksi tynnyriä eli siis kolmannes oli luettava veroksi. Semoiin oli niityn arvioidusta tuotosta luettava määrässä veroksi, sitten kun päältäpäin oli ensin vähennetty lannoitusta varten tarpeelliseen lehmän ruokintaan kuuluva heinä määrä. Samalla tavalla arvioitiin metsämaan tuotosta suoritettava vero. Yhteensä 12 tynnyrin veromäärälle laskettiin yksi manttaali."

Isojakoa toimitettaessa kuitenkin verollepanomääräykset olivat muuttuneet ja vuodesta 1848 lähtien käytettiin ns "verollepanoa viissin tynnyrinalan mukaan." Näiden määräysten mukaan jakokannan tilukset luokitettiin 6 luokkaan

tiluskuviosta pinta-alayksikköä kohti saatavan tuoton perusteella. Pellon tuotto arvioitiin viljakapoissa, niityn heinäleivisköissä ja metsän tuotto halkosylissä.

Jakokunnan manttaali laskettiin esim näin:

Pelto			
Tiluskuvio			
...			
yht		<u>.....</u>	<u>viljakappaa</u>
Niitty			
Tiluskuvio			
...			
yht		<u>.....</u>	<u>heinäleiviskää</u>
Metsä			
Tiluskuvio			
...			
yht		<u>.....</u>	<u>halkosyltä</u>

Heinäleiviskät ja halkosylet muunnettiin viljakapoiksi vakiintuneiden suhdelukujen mukaan ja näin saatiin koko jakokunnan tuottomäärä viljakapoissa. Tuottomäärästä taas saatiin jakokunnan manttaali, kun 10.000 viljakapan tuoton katsottiin vastaavan keskimäärin yhtä manttaalia. Tästä voitiin sitten laskea kunkin talon tuotto ja manttaali. Tällöin manttaali osoitti talon veronmaksukyvyyn toisiin taloihin verrattuna. Tuo viljakapan määrä manttaalin mittana oli maaherran määrättävissä. Päätös oli kuitenkin alistettava senaatin tutkittavaksi.

Esimerkki:

Kylässä on kolme taloa, joiden manttaalit maakirjan mukaan ovat $1/3$, $1/4$ ja $1/8$. Koko kylän manttaali on siten $17/24$. Kylään kuuluu maata yhteensä 2099 tynnyrinalaa $10 \frac{3}{4}$ kapen-alaa verotuskelpoista maata (tiluksia).

Isojaon verollepanopäätöksessään maaherra ehdottaa, että tämän jakokunnan (kylän) olisi tapahtuvassa isojaossa saatava maata laskelman mukaan 1700 tynnyrinalaa manttaalia kohden lisättyä 300 tynnyrinalalla vähäisempää joutomaata. Jakokunta saisi siis $17/24$ manttaalilleen maata 1416 ta $21 \frac{1}{3}$ ka verotukseen sopivasta maasta ja osa eli 682 ta $21 \frac{5}{12}$ ka oli luovutettava jakokunnan osakkaille kelvollisena uudisasutuksen perustamiselle metsäkorkoa vastaan. Metsäkorko oli eräs rahavero.

Päätöksessä maaherra siis vahvisti, että manttaali on 1700 ta parempaa maata lisättyä 300 tailla heikompa maata eli 2000 ta yhteensä. Kun kylän vanha manttaali oli 17/24 iso- ja on manttaali katsottiin saman suuruiseksi ja jakokunta sai siis verotettavaa maata 1416 ta 21 1/3 ka ja loput katsottiin rahaveron arvoiseksi. - Maaherran päätös oli vielä lähetettävä senaatin tutkittavaksi ja vahvistettavaksi.

7. Veroyksiköt.

Verollepanossa määrättiin talolle veroluku, joka ilmaisi talon veronmaksukyvyyn suhteessa toisiin taloihin, esim. 1/3 manttaalia. Verolukujen pohjana ovat olleet erinimiset veroyksiköt, joiden nojalla veronkohteen suuruus on määrätty. Veroyksikkö on ollut mitta, paino tai luku. Niillä on ilmaistu eri aikoina erilaisia asioita: täysitilaa, maan rahan arvoa, kylvöalaa tai talonpoikien lukua. Suomessa käytettyjä veroyksiköitä olivat Ahvenanmaalla bolit, talonpojat ja neutakunnat, Turun läänissä savut, bolit ja koukut, Satakunnassa savut, bolit ja koukut, Raaseporin läänissä pitäjät, bolit ja miesluku, Korsholman läänissä savut, Hämeenlinnan läänissä nimismieskunnat ja koukut. 15)

Veroyksiköt liittyvät erottamattomasti maan omistukseen, joka oli verotuksen perusteena ja kohteena.

Bol oli vanha ahvenanmaalainen veroyksikkö. Se oli sellaisen tilan nimitys, joka saattoi olla verotuksen kohteena. Se tarkoitti aluksi asuntopaikkaa, tilaa yleensä, viljelmää. Se tarkoitti koko tilan aluetta ja kun tila myöhemmin jaettiin tuli kokonaisen bolin ohella olemaan 1/2, 1/4 ja 1/8 boleja. Bol mainitaan ensi kerran 1328 ja viimeksi 1410. Bol merkitsi määrätyn suuruista tilaa ja sillä oli määrätty arvo. Se ei tarkoittanut pinta-alamittojen kokonaisuutta eikä kylvömäärää. Alkuaan se tarkoitti vain perittyä täyttä tilaa rakennuksineen, peltoineen, niittyineen ja muine etuineen 16) ja muuttui sitten veroyksiköksi, jolla oli määrätty rahavertokina.

Koukku eli aatra oli myöhemmin myös veroyksikkö, mutta alkuaan sekin on ollut viljellyn maan suuruuden mitta. Aatra on vanha ns hankoaura ja koukku samaten maanmuokauskapine. Se ei ole ongenkoukku vaan aatrakin oli paljolti koukun muotoinen.

Koukku ja aatra tarkoittivat veronalaista maata, aluksi epämääräistä paljoutta, mutta myöhemmin tarkalleen määrättyä. Mittana olivat kylvömäärä ja raha-arvio. Jos puoli koukkuja vastasi 3 suomalaisen punnan kylvöä se tarkoitti talolla olevan 6 punnanalaa viljelykelpoista peltoa. Kun siihen aikaan oltiin kaksivuoroviljelyksessä oli siis 12 punnanalan talo kokonaisen koukun talo. - Hämeessä koukku merkitsi täysitilaa, täyden tilan isäntää.

Savu oli käytössä mm Lounais-Suomessa sitten kun bolin käyttö oli hylätty. Savun tärkeimpänä tehtävänä oli rahaveron suorittaminen.¹⁷⁾ Savu oli aluksi 40 sittemmin 32 äyriä. Savu merkitsi Karjalassa isäntälukua tai talouslukua, eikä maalukua. Vuonna 1413 verotettiin Ahvenanmaalla kultakin savulta Kastelholman linnaan 1 hirsi, 1 lauta, 2 kuormaa halkoja, 2 tynnyriä sysiä ja 12 päivätyötä.¹⁸⁾

Perä-Pohjolassa käytettiin jousi-nimistä veroyksikköä turkisverojen maksuperusteena. Karjalaisilla ja hämäläisillä alueilla nahkavero suoritettiin alkuperäisen taloluvun mukaan. Jousi tarkoitti veroyksikkönä metsästävien miesten ja isäntien lukumäärää. Jousi tarkoitti metsästyskelpoista miestä ja sellaisen maksettavaksi asetettiin jousiveroja, päivätoita, jotka voitiin lunastaa viljalla, voilla tai rahalla tai päivätyöhouilla. Myöhemmin jousikin tarkoitti talon suuruutta eli maalukua.

Orava tai oravanmaa on veronahan vanha savolainen nimitys. Veronahka oli veroyksikkö, jonka mukaan maksettiin maavero. Se tarkoitti määrätyn suuruista kylvöalaa, jolta oli maksettava määrätty viljavero. Käytännössä vero useimmiten suori-

tettiin nahoissa ja muissa arvoäyreinä. Alunpitäen kysymyksessä on ollut turkisvero, joka metsästävien miesten oli suoritettava.

Markanvero eli veromarkka esiintyy 1300-luvulta lähtien Ahvenanmaalla yleisenä maatilain veroarvon ilmaisijana. Alkuperäinen markanvero oli sidottu maahan, joka oli arvioitu rahassa. Kultakin markanverolta esim. maksettiin kruunulle 1 naula voita ja 3 penninkiä rahaa.

Manttaali on keskiajan käsite ja tarkoitti mieslukua eli sitä veroa, mikä talollisen oli henkilökohtaisena verona kuninkaalle suoritettava. 1600-luvulla manttaali muuttui tilan veronmaksukyvyn mitaksi. Manttaalin perusteella verot maksettiin erilaisissa veroparseleissa, kunnes 1840 määrättiin rahasuoritus useimmille veroille ja veron suuruuden mitaksi tuli verorupla. Ehkä tärkein merkitys manttaalilla on ollut tynnyrinalan luvun määräytyminen isojaossa manttaalin mukaan eli jakokunnalle (kylälle) isojaossa annettavan tilusalan määrääminen manttaalia arvioitaessa.

Manttaalin perusteella on suoritettu monia veroja, manttaali oli verollepanossa määrätty talon veroluvuksi eli talon veronmaksukykyisyyden mitaksi. Manttaalin perusteella maksetuista veroista mainittakoon sotavarustusvero (landtågsgärdet), rakennusapu (byggnadshjälpen), salpietariapu (salpeterhjälpen), karjarahat (boskapspenningar), kyytirahat (skjutsfärdspenningar), päivätyörahat (dagsverkspenningar), linna-apu (slottshjälpen) ja apuhalot (hjälpveden).¹⁹⁾

Lähdeluettelo:

VOIONMAA: Suomalaisia keskiajan tutkimuksia.

HAATAJA: Maanjaot ja talojärjestelmä.

- 1) Voionmaa s. 8
- 2) " s. 8
- 3) " s. 50
- 4) Haataja s. 8
- 5) Voionmaa s. 15
- 6) " s. 172
- 7) " s. 73
- 8) Vanhan Ruoveden historia s. 351 - 352
- 9) " " " s. 353
- 10) Voionmaa s. 146
- 11) " s. 48
- 12) " s. 157
- 13) Haataja s. 191 - 192
- 14) " s. 195
- 15) Voionmaa s. 34
- 16) " s. 114
- 17) " s. 201
- 18) " s. 136
- 19) Haataja s. 206